

RAMİZ İSMAYILOV

GÖZÜ YOLDA QALAN VAR

(sənədli povest)

(Övvəlki ötən saylarda)

"Molodiy Azərbaycan" qəzetinin 20 iyun 1992-ci il tarixli nömrəsində Əlisgəndər Yusifov yazdı: "Qəhrəmanın anası Dursun xanımın dediklərindən: oğlumuzun taleyi sardan çox narahət. Ondan hələ bir xəbər yoxdur. Biz Azərbaycan Xalq Cəbhəsinin Ağdam şöbəsinə və müxtəlif mənbələrə müraciət etmişik. Qəhurlarımızdan biri Moskvada "Oqonyok" un müxbiri Smirnova görüşüb, o deyib ki, mondo olan məlumat budur, mən gələnə qədər o, sağ idi, təəssüf ki, oğlumuzun harda olduğu ona məlum deyil".

Çox istərdik ki, elə oğlumuz sağ-salamat olsun. 21 yaşlı gənci yaşamağa haqqı var. Ola bilsin ermənilərini viedənə oyanar, rəqibin mərdliyini, kişiylini qiymətləndirir? Hələ ki, Qasımov ailəsinə qonşular, dostlar, qohumlar təskinlik verirler. Lakin əsas məsələ odur ki, Natiq evə qayıtsın. İnanmaq istərdik ki, əlaqədar təşkilatlar və ayrı-ayrı şəxslər bundan ötrü mümkün olan hər şeyi edəcəklər.

Natiq isə əsl qəhrəmandır. Adətən ağ bayraqla əsir düşürlər. Natiq isə düşmənin qarşısına üçrəngli bayrağı-mızla çıxıb. Şərhi ehtiyac yoxdur".

Sumqayıt gəhicində yaşayan Mənsur Əhmədova "Sumqayıt" qəzetinin 4 iyul 1992-ci il tarixli nömrəsində "Yuxun çir olsun, Ana!" adlı məqaləsində Natiqin səhəbət açar, igidliyindən bəhs edərək Dursun anasına xəbər yazır:

"Anacan, nəqor ermənilər vaxt dediklərinin üstündə dururlar? Həmişə danışıq razılıq verir və

sonra da qaçırlar. Ancaq inanırsız ki, Natiq sağ-salamat doğmalarının yanına qayıdaq.

Bir yuxu da görmüşdün. Natiq qollarını açıb sənə tərəf gəlirdi. Yuxun çir olsun, Dursun xala! Natiq mütləq qayıdaq! İnanırsız!"

Natiqin xətrəsi işə davam edirdi. Müxtəlif mənbələrəndən qəribə-qəribə məlumatlar gəlirdi. Qasımov ailəsi on ümidli vəziyyətdə belə vaxt kəbəkçülər maraqlanır, deyilən yere gedir, müxtəlif adamlarla görüşürlər. Nəvbəti dəfə bir məlumat gəldi. Dedilər Qaxazda bir nəfər xəstəxanada yatır. Əsirlikdən qaçıb. Səlim və Dursun ora qədirlər. Xəstə çox ağır vəziyyətdə imiş, həttə az qalınca cam versin. Xəstəxanada ona qulluq ediblər, yemək, içmək veriblər. Deyilənə görə, əsirlikdən qaçandan sonra Qaxaz ərazisində cəbanə rast gəlib. Xəstəxanaya da deyisən, qəbən gətiribmiş. Səlimin əli dərin bir məlumatları olmayıb. Əslində, onlar görüşüb ki, Natiq deyil, təbii ki, əsirlikdən azad olan şəxsə nə qədər ümidsizlik, yəni hansı da, əli bir kömək göstərə bilməmişlər. Onlar məlumat vəziyyətdə gərr qayıdıblar. Əsirlikdən qurtaran oğlan Bakı tərəfindən imiş!

Ağstafada isə Səlim və Dursun tam gözənlitmə vəziyyətlə qarşılaşırlar. Burada onların gözəldiyinin əksinə olmaq erməni əsirləri var imiş. Sən demə, məlumat bir qədər dəqiqləşdirilmişmiş olub. Onlar Ağstafada olanda on beş nəfərə yaxın erməni əsirini seikənin (torun) ünifor saxlanıldığını görüblər. Orda Səlimliq deyiblər ki, keçin nə istəyirsiniz eleyin, dö-

yün, öldürün, nə edirsiniz edin.

-Biz onlara nə edəsi idik. - Dursun bildirdi. - Qorxularından tiri-tiri əsirdilər. Bir günde idilər ki? Düşməndə otsa adamın yazığı gəlirdi. Ölünlün nöyini öldürək? Natiq yadına düşdü. Dedim belkə elə monim də bələm bu vəziyyətdədir! Həç nə ələmədik.

Bu duyğular azərbaycanlı qadına məxsusdur. Görəsən, erməni qadınının da azərbaycanlı əsirlərə yazığı gələrdimi, yaxud gəldirimi?

Bakıdan gələn bir xəbər Qasımovların ümidini bir az artırırdı. Ona görə ki, erməni cəbhəsinin əzad olan əsirlərini sayı yetmiş nəfərə yaxın idi. Əsir-lərini Bakıya gətirildiyini eşidən Səlim dərhal Bakıya gətdi.

Səlimin dediklərindən:

-Adəm öləndən tərpənmək olmurdu. Camaatı başa düşmək olar. Hamı ümidlə qohum-əqrəbəsini, qardaş-bacısını, ata-anasını... axtarırdı. Çox çətinliklə birinci qaçır Natiqin şəklini göstərdim. Şəklə diqqətə bənzə və başını buladı. Dedi: "dayı, mən Şuşada olmasam, orada yox idim". Sonra ikinci əsiri çağırdım. O da tanımadı. Üçüncü əsir Stepankerətdə olmuşdu.

Natiq barədə bir məlumat almamışdı bildirdi. Dedi, diyi ermənilər Stepankerədə bütün avobusların qəbəginə trafaret yazıb qoyublar; "Stepaneker-Qaxaz", "Stepaneker-Yevlax", "Stepaneker-Kürdəmir", "Stepaneker-Gəncə". Biz elə bildirdik ki rayonlar başına işğal alındırdı. Bilsəydik həç Bardo-Yevlax başına imləyib, biz göxdən qaçarıq. Fikirləşirdik, Kürdəmirə qədər getmək mümkün deyil. Ona görə qorxumuzdan qaçarırdıq. Bəliksəlik, onlardan da bir şey göyrənə bilmədim.

Bu əfəsdə tanış olduğumuz ağdamlı Elman qayınas əsirlikdən necə qurtardığını belə təsvir edir:

"Qayınım doxsanncı ildə Sovet ordusu sıralarına haqqı hərbi xidmətə çağırılmış. İki il Pribaltikada qulluq etmişdi. Doxsan ikinci ilin sentyabrında isə o, sırtı Ağdamda Milli Ordunun tərkibində erməni quldarlarına qarşı vuruşdu. Sentyabrın əvvəllərində Güllübə tərəfdə gədən döyüşlərdə ermənilər böyük qüvvə ilə hücum etmişdilər. Bizimlikər gərli keçmiş yə moçbur olubuz. Qayınım olduq "BMP" əsgərlərimizi müdafiə etmək üçün arxada qaldı. Bu vaxt mənə ermənilər vuruşub. Yanan maşını tərək etmiş yə moçbur olan döyüşçülərin dördü də yaralanır. Bizimlikər mühasirəyə düşürlər. Qayınımə birlikdə "BMP" də olan oğlanın birini sona bız gördük. Deyir ki, Faq (qayınımın adı Faiqdir) ayıldığını yaranlandı. Məni də ermənilər diri tutmaq istəyirdilər.

"BMP"nin başına çox firləndilər, tuta bilmədilər. Dedi-lər təsəlim ol, mən dedim "ala", ay tutduz nə. Oğlan baş barmağını iki barmağının arasında sobub "Oqonavi rus üçbucağı" göstərdi. Biz başa düşdük ki, yazıq ya kontuziya alıb, ya da ... Ondan bir şey göyrənə bilmədik. Biz mütləq instansiyalara gətirik, KQB-yə müraciət edirik. Dedilər axtaracağıq, kömək edəcəyik. Çox yerlərdə olduq, döyüşçülərlə olaq saxladıq, lakin məlumat ala bilmirdik. Aradan beş-altı ay keçmişdi. Ölimizi üzmüşdük. Dedi də öldürmüş olarlar. Bir gün qayınım Ziyadinqilə zəng vurublar, bildi-rəm, vallah, Stepankerədəmi, yoxsa Şuşadandı zəng olubdu. Bir erməni dedi: "ara, sizin Faiq adında qardaşınız var?" O da deyir var. "Ara, qorxma, mən hökumət adamı deyiləm. Faiq monim evimdədir. Vəziyyəti də yaxşıdır. İnanmırsın özü ilə danış", Ziyadın deyir, Faiqin özünə danışırdım. Ağladı, dedi qardaş, düz deyir, mən evdəyəm. Bunların evində... Erməni yarıncıq dostoyi alıb. Deyib, ara, monim anam sizlə üsüdi. Bildi-rəm, adı Roza idi, nə idi. Həç, erməni deyib, ara, anam tapasız, qardaşınıza döyüş-şərəm. Biz onun anasını çox axtarırdıq. Axırda göyrənədik ki, onlar altı nəfər qədim olublar. Hamısını quyuya dolubuz və yandırlar. Daha bız qorxumuzdan ona de-yə bilmədik ki, onlar yandırlar. Bilsə ki, anasını yandırlar, Faiq də anlam öldürə bilərdilər. Na vaxtı soruşanda, deyirdik axtarınq. Bir gün o, yəno zəng vurub bildirdi ki, mən, mən məlumat almışam, anam öldürüblər. Onun plab simkəllərini qəbirdən çıxarıb vərəmsiz, yəno rəziyəm Faiqə döyüşməyə! Biz də o bələk ermənilərin siri-sümüyü hərdədir. Bir müddət belə keçdi. Bir dəfə bizim döyüşçülər erməni döyüşçülərinə bir əsir tutmuşdular. Döyüşçülərə çoxlu pul verir cavan erməni alırdı. Qayınım evinə saxlayırdı. Məqlədə-bacada işlədirdi. Ermənilərin zəngini gözləyirdik. Onlar bızə zəng vurub bildirdilər, amma biz telefon nömrəsini bildirik, nə də zəng vura bildirdik. Qe-on iki gün erməni qayınımıldı qaldı. Kimsə dedi ki, Füzulidə bir Seyid var, o, əsirləri dəyişir. Bildi-rəm adı Seyid idi, yoxsa dəli seyid idi. Qayınım getdi onun yanına danışımağa. Dedi, erməniyi getir, kömək eləyərəm, dəyişir. O vaxtlar o, çox adam dəyişirdi. Çox vaxt da diri erməni verir, ölü azərbaycanlı alırdı. Füzuliyə qayınım gətirdi. Deyir Seyid tapdı, dedik erməni gətirmişdi. Dedi gətirin, bu dəfə mən başqa adama söz verməmişəm, onun alım, gələndə özünə bilmə dəyişərəm. Deyir erməni tərəfdən bizim dərinə bilmə gərdi. Erməni tərəfdən də, pozisi tərəfdən də çoxlu silahlı adamlar üzbuüz dayanmışdılar - yəni o tapə-də onlar, bu tapə bizimlikər. Bir balaca söns-küy ol-sa bir-birlərini qıras imişlər. Onlar tərəfdən və biz tərəfdən nümayəndələr ayırdı. O qədar adam var idi ki! Biz ora çatanda "alver" gərdi. Başları qarşıb, üç

azərbaycanlının meydanı itlər parçalamışdı. Beləliklə, qayınım erməniyi verib Seydo. Bir-iki gündən sonra eşitdik ki, Seydi tutulub. Erməni do olumizdən be-lyo xəzd. Sonra həmin erməni gedib Faiqi saxlayan erməniyi tapdı. Ona deyib ki, Ağdamda mən hörmət etdim. Onlar yaşqı adamlardır. Bunu incitməyin.

Bir dəfə erməni yəna zəng vurub dedi ki, mən Faiqi Yerevan vermishəm. Doğrudan da, bir-iki gün sonra Yerevandan zəng gəldi. Yerevan erməniyi də qaradaşımı axtarıram. Onu tapasız Faiqo dəyişərsən, mən qədər pul desəniz verərəm, üstelik "QA2-24" maşınım var, onu da sizə verərəm. O, həm də bildirdi ki, Qarabağ ermənisindən Faiqi almaq üçün "07" məşin və no qədərə pul verib. Erməni dedi, istəyirsiniz gəlin Tiflisdə, mən də gəlirəm ora, Faiqi götürürəm. Bizimliklər mənə məsləhət gördükdür. Dedilər gəldiniz, sizi də girov götürürlər. Aradan bir az keçmiş Yerevan erməniyi zəng vurdu ki, mən Faiqi Qarabağa qayıtdım. Qaradaşımı tapa bilmədimiz. Biz bildirik ki, onun qaradaşını bizimliklər öldürüb. Özümlə ona demirdik, deyə bildirdik...

Yerevanda no qədər qaldığını bilmədik. Yəna zəng vurdu. Erməni bu dəfə dedi ki, Şuşadan zəng vururam, Faiq bizdədir!

İndi biz girov axtarırıq ki, görək no təhər dəyişə bilirik. Döxsən dördüncü ilin axurtarı idi. Göndərdə yas yerində idik. Qayınım qohumlarımızdan kimsə rəhmətə getmişdi. Yas yerində qohumlarından biri gəlirdi ki, Faiqi gəlib. Mən də göldüm, dedim no təhər yoni gəlib. O, dedi: "vallah, düz sözümdü. Ağdamda dördüncü ildə postda gətürüb. İnanmırsınız gedək ora". Durdu, maşına oturub gəldik. Ağdamın dörd yoldakı postuna. Dedik bəzə bəzə burada eşirildən qaçan adam olubmu? Dedilər olub, verdik KQB-yə! Tez getdik KQB-nin Ağdam şöbəsinə, orda da dedilər Bakıya göndərmisik. No başını ağrıdım, getdik Bakıya. Dövlət Təhlükəsizliyi Komitəsinə, onda deyosən artıq Milli Təhlükəsizlik Nazirliyi adlandırıldı. Orda dedilər Bayıldadı. Sabah qəspitalda gətirəcəyik, ora gəlersiniz. Ertəsi gün qəspitalda eşirdik. Çox arlaşırdı. Onu orada ziyəli müalicə etdilər. Sonra Qobustana göndərdilər. Bir aydan çox orada qaldı. Gəlondən sonra dənşiyinə görə BMP-də yaralananlardan sonra bir erməni onu evinə aparıb. Deyir məniz zərminə saxlayırdılar. Ermənilər yığırdı, yeyib-çirçirdilər, bir də gördün birinin domi durdu, tapancanın lülosini soxurdu ağzına, əli do totıkdə, deyirdi beynini göyə soxuracağam. Təhqir etdiilər, söyürdülər, döyürdülər.

Faiqi onların mal-qarasını otarırmış. Deyir biz üç nəfər idik. O ikisi ayrı erməniyə mal-qara otardı. Bir gün dedim, golin qaçaq. Biri dedi qaçaq, o biri razi olmadı. Bir neçə gündən sonra qaçaq məşin istəyən do sö-

zündən qaçdı. Mən fikirləşdim ki, bunlar qaçaqmış itəmlərmiş, mən do sata bilərəm. Zarafət etdiyimi dedim. Dedim onuz do qaçaq mümkün deyil, sözdür, deyirdim do!

Bir neçə gündən sonra axşam zirzəmində uzanmışdım. Gördüm ev yiyəsi nonosinə deyir ki, sabah Yerevanə gedəcəyom. Musurmandan muğayət ol, qaçmasın. Mən, onun gizlətdiyi qumbarandan da yerini bildirdim. Ertəsi gün arvad yatanndan sonra qumbaranı da götürüb evdən çıxdım. Bildirdim ki, avvol-axır ermənilər mən öldürəcəklər. Fikirlikim ki, qaçım, Allahla pənah, no olar, ol. Beləliklə, gəcə Şuşadan Ağdamə istiqamətə yoxlanırdım. Gəcə gedirdim, gündüz gəlirdim. Həmişə yolla gəlirdim ki, minaya düşməydim. Bir gəcə Əsgərovə yaxınlaşanda gördüm ki, arxamdan mən gəlir. Elə qəfiləndən gürəndi ki, qaçıb gizlənmə bilmədim. Qorxdum ki, gizlənsəm, daha da şübhələnbu atarlar. Maşın yanından dayananda üyreyim qəddir. Evində eşir öldüğüm erməninin do belə "Niva" sı var idi. Elə bildim odur. Tez qumbaranı əlimə aldım. Dedim, mən qayıtmaq istəssə qaçaqlığı qumbaranı partladacağam. Maşından çağıranda gördüm o deyil. Yanında da bir qız var idi. Ermənicə soruşdu ki, Mardakertə necə gətmək olar? Mən ermənicə toziz bildirdim. Dedim mən do Ağdamə qədər götür, ordan o yanə gedərsən! O, mənə götürmədi, sürüb getdi. Mən yorğun, əldən-ayağdan düşmüş halda irəliləyirdim. Xəçinçayla uzun bir yoli getdim. Ac-susuz, yollarla əlimə keçən mər-meyvədən yeyə-yeyə bəri təhər yeriyirdim. Gəlib Ağdamə çatdım. Bacqumlin evinə gəldim. Evin üst mərtəbəsinə yandırılmışdır. Bir az dincəldim. Ordan dərüb getdim Əyeməziyə! Yollarla erməniləri gördüm. Bağlarda onlar araq çəkirdilər. Hər yerdən tüstü çıxır, "səmaçun" un iyli gəlirdi. Evimiz bir neçə yeri yandırmış. Kandilərdə do çox evlər dağılıbmış. Getdim qəbristanlığa. Atamın-anamın qəbrini ziyarət etməyə. Gördüm qəbristanlığı buldozərlə "düzəliyə"lər. Bir az oturdum əğladım".

Ordan gəlib, demək - qaçqın davam edir, - Ağdam dördüncü ildə qoyulmuş postdan bir az aralıda dayanıb. O, elə bilmiş ki, Yevlaxa qədər işğal altındadır. Deyir postdakılardan dənşiyinə qulaq asdım, gördüm azərbaycanca dənşirilər. Çağırub-çağırub, postdakıları eşiməyib. Taqəti do qalmayıb yoxlanılmışğa. Handan-hana postdakıları səsinə eşidib. Gəlib olını, qoltunu qandallayıb aparıblar. Özünə do deyiblər ki, soruşsalar bəndə bunlar tutub gətiriblər. Ordan Faiqi verərlər polişə, poliş ötürüb KQB-yə KQB do göndərib Qobustana. Faiqi deyir ki, Qobustandan gəlmiş, gördüm on-on beş erməni esiri var. Heç təcrübəndən olmadıqların bilinmirdi. Faiqi yətirdilər. Əlçimlərdən, elçimlərdən bir. Gün bir mənə dedi ki, süpürəni götür, buraları süpür. Dədim, erməni köpək oğlu, sən burada eşir-

son, özün do mənə buyursunsa? Möhkəm dalışdır. Bir dostu onuz olub, bir dəstə bizimlikdir. Deyir, bir leytenant var idi, ona dedim, hamsını saldı otadı, du-binkəlyə "çirpdi" onları. Sonra erməninin biri mənə dedi ki, ora, son bura gələnə qədər biz kəfəydəyik, hardan gəlib bura çıxdım.

Bir aydan sonra Faiqi Qobustan təcrübəndən saxlandı buraxıldı, - qaçqın sözüno davam etdi. - Orda saxlanmağa məqsədləri bu imiş ki, elə biliblər ermənilər təcrübəndə hazırlanan göndərilmiş adam. Bir az bura Mifəngəvərdə qaldı, iş-zəndə, çıxıb Urusətə getdi".

No üçün 94-cü ilin axırında olmuş bu hadisəni sizə qulaşəkildə dənşirdim? İki ildən çox Faiqi eşirildə qəlib, yeri-yurdu da məlum olub. Qəribədir ki, bu müddət ərzində yuxarı səviyyədə Faiqın azad olması üçün tədbirlər görülməyib. Görəsən, Qarxız xaç cəmiyyəti, Helsinki assambleyası Faiqə sökmək ədə bil-məyidilər? Faiqin taleyi üzünə gülb. O salamat gələ və qaça bilib. Bizim qəhrəmanımız isə taleyi hələ də məlum deyil.

Qayıdaq döxsən ikinci ilə. Daha qəribə bir fakt gəlin, yəna Nofoldon dinliyok:

-Bir dəfə belə bir xəbər eşitdim ki, Primakovun köməyi ilə Ermənistanın səksən nəfərə qədər eşir gətirilmişdir. Biz əlbəttə, maraqlandıq, öyrəno bildik ki, həmin eşirilər Qobustan təcrübəndəsində saxlanılır. Deyiləno görə, eşirilər bir ay müddətə orada qaldı. Deyosən, onları yoxlayırdılar, səhərlərini no yerdə olmaları ilə maraqlanırdılar. Mən tok getmişdim. Əyənizim bir neçə yeri yandırmış. "Bura ancaq Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin icazəsi ilə daxil olaq olar və ya girişməyib bura, bura ancaq Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin icazəsi ilə daxil olaq olar və ya girişməyib bura. Nəse buna bənzər bir söz dedi. Mübahisə etməyin xeyri yox idi, qayıdıb evə gəldim.

...Yevgeni Primakov! Akademik, şərqşünas, Sov.İKP MK katiblərindən biri! 1990-cı il qırğınının əsə idəoloqlarından biri və təqilətlisi - SSRİ-nin dağılmasında müstəsna rolu olmuş adam! İndi necə olub görüşən, səksən nəfərə azərbaycanlı eşirin xilas olmasını təşkil edib? Bu insani hissələr onda necə bəzə qaldırdı? Bu xeyrixahlığın arxasında görüşən, no gizlənməmiş?

Göz yolda, könlü intizarda, qulaşəkildə. Qası-movlar ailəsi yoni ulduzu boyda ümid doğuran xəbərindən sevinir, axtarşu davam etdirirdilər. Bir gün kimsə Qarxız Xaç və Qızıl Apara Cəmiyyətinə müraciət etməyi məsləhət gördü. No olar, ora da baş qəsməyən

ziyanı yoxdur! Bəli, Nofəl həmin beynəlxalq təqilətə da oladı! Bakədə onları nışmətəqəlibni tapmaq təşkil olmadı. Elə görüşmək do problem deyilməmiş. Mijel əli-l bir qədan onu çox modanı, ziyəks nəzakətli qəbul əldə. Səbrlə dinlədi. Nofəl özünə ləli gültürdüyü şəkillərə, qəzet materiallarına, "Oqonyok" jurnalında dərc olmuş şəkli, bir çox başqa ləziz bildiyi səndələri kserokopiyada çıxartdıb Mijelə verdi. "Göğür dögdə da "Oqonyok"dakı xəşik ənuokunda, bu faktı dərc, ermənilər eşir ədə bilməzlik. Müharibənin öz qənanları var. Ətaz düşmüş şək müharibənin sonuna qədər saxlanılmadı. Daha döğdək ədə, eşirildə tok müddətə hələ otssə, eşir saxlayan tərəf otssə torfo məlum olub: aldiqə yaradandıno ölib, xəstəlikdənmi vələrdi? Bu sözlər Mijelin Nofələ dediklərdən təxmin yəndə qalanlardır.

"Cənevrədən komissiya gələcək. Onları Ermənistanə və Qarabağə göndərməyək. Onlar, əlbəttə, aradsızdır. Mən sizə öz verimim ki, mümkün olan hər şey edəcəkdir". Bu Mijelin Nofələ dediyi son sözlərdir. Yox, başlaşıyın, Mijelin son sözlə belə olmuşdur. "Bir aydan sonra sizə məlumat verəcəyik".

Təvəssüf ki, bir ay keçdi, iki ay keçdi, üç ay keçdi, bir il keçdi, iki il keçdi, üç il keçdi... Qarxız Xaç və Qızıl Apara Cəmiyyətinə və Mijel xanından bir soraq çıxmadı.

Bu vaxtlar yəna mətbuatda yazılar dərc olunurdu. Rəhmətlik Əlişgöndər Yusifov növbəti dəfə "Azərbaycan" qəzetində çıxış edib. Əlişgöndər yazdı: "Mənə eşiqənləri ilə müharibədə yüzdən çox mingeçevirdə səhəb olmuşdur. Onlardan ikisi ölümündən sonra Azərbaycanın Milli Qəhrəmanına layiq görülmüşdür. Natiq Solim oğlu Qasımova rəsmi olaraq Milli Qəhrəman adı verilməssə də, əsil qəhrəmandır".

Mingeçevirdə çıxan "Səda" qəzetinin müxbiri Z.Qasımlı "Qəhrəman, eşir, itkin" məqaləsində yəna "Oqonyok" jurnalına istinadən Natiqin igidliyindən bəhs edir. Zəmani davamə onun müharibəyə qədərki ömründən maraqlı epizodları təsvir edib. Gəlin, məqalədən bir parçaya diqqət yetirik:

"O müharibənin hər üzünü "görmüşdü". Müharibə məfhumları da ona yaxşı bolli idi: qəhrəman, fəhri, itkin, eşir, hücum, müdafiə. Ən dəhşətli anların şahidi olmuşdu. Dağıntılar, ölümələr, işğonçorluğunun qarşısında bəzə vermişdi. Döfulərlə səvimli qəhrəmanların fəstislərindən olındən qurtmaq istəmiş, özünü odun-alovun içinə atıb dostlarına kəmərk dərmağı ar-

zalanın, iki yeməyində xəbərdarlıq etmişdi: "Ehtiyatlı ol, arxadan gəlirlər!" Oşuqunğa zaldakı tamaşaçılar arasında gözəllərə baxaraq istehza ilə gülürmüş. Özində goldıkdə iş yoldaşlarından utanmış. Növbeti sənsə vızıyot yeno toklarlaranmış.

17-18 yaşlı Natiqin işlədiyi "Kosmos" klubundakı kinomexanik "budkasin"da qeyri-iradi hərəketlərinə bilməyər uşaq fantaziyası sayırdılar. O vaxt heç kəs öyükür ki, Natiq o davalı kinolarla tərbivəyəlməmiş, başmıza gələcək folakolito sına gərməyə hazırlamış... Və onun özünün də yuxusuna girməzdi ki, çox çəkməyəcək, qonşuluqumuzdakı faşistlər bizdən torpaq qopartmaq istəyəcəklər. Vəton savayına xalcaq, səhidlər verəcəyik. Kinoları hoqiqəto çevriləcək..."

Daha sonra müəllif "Oqonyok"dakı məlüm sürtürisi sətiti getirməklə K.Smirnova da bəzi haqiqətləri xatırlatmaq istəyir...

"K.Smirnov onun üsullarla erməni diasporuna sədiqliyini sübut edir. Azərbaycanlılar köhnə Qriqorian kilsəsinə utublar, kilsənin üzərinə (həm də əsirin ölündə) yaşıl bayraq var. Əsir döşün oğlann Vətəni aşığıdır, dağların qoyunundadır. Deməli, ermənilər ana torpaqlarını, doğma kilsələrini, doğma dinlərini qorumağa dağılırdır.

Yox, Smirnov! Tarixdən, coğrafiyadan ortabək başı çıxan jurnalist bilməmiş olmas ki, Natiqin uğrunda döyüldüyü kilsə Qriqorian kilsəsi deyil, qədim alban kilsəsidir. Nəinki gördüyünüz Xramrod kəndi, Qarabağın aşığıdır da, yuxarıdır da, hələ də səksən İrəvan da Azərbaycan torpaqlarıdır...

...Ancaq səhli dərk etməli bir ailənin, elin-obanın ümid çarğının yandırıldığına görə minnətdarlığa layiqsiniz.

...İndi yazılıs səhli deyil, respublika onun yolu-nə gözləyir. İnanıram ki, tezliklə Natiqin adının qarşısına yazılacaq əg sözdən biri ilə - "qəhrəman" sözü ilə müzakim edilmişdir, itkinliyi bəhrədə ağrılı-acı xətrətilərini özündən eşidəcəyik."

Müəllifin haqlı olaraq yazdığı kimi "nəinki gördüyünüz Xramrod kəndi, Qarabağın aşığıdır da, yuxarıdır da, hələ desən İrəvan da Azərbaycan torpağıdır".

Bunu K.Smirnov da bilir, bütün Rusiya da bilir, Amerika da bilir, Almaniyada da bilir, bütün dünya da bilir, biz də bilirik, erməni özü də gözləyir. Sizi bilirmən, bilirsiniz, ya bilirsiniz, amma mən bir şeyi hələ də dərk edə bilmirəm: ermənin gücü nədədir? Necə olur ki, bütün dünya erməni deyən deyir? Rus öz ülilə erməniyə verdiyi torpağın yenidən Azərbaycan torpağı olduğunu etiraf etməz, amma necə olub erməniyə verib. Tarixdən ballıdır: Gülistan müqaviləsi, Türkmənçay müqaviləsi,

Türkiyədən, İrandan köçürülən ermənilərin Azərbaycanı on yaxşı torpaqlarında yerləşdirilməsi, sovet hakimiyyəti dövründə Zəngəzurun, Göyçin və başqa torpaqların hesabına Ermənistana SSR yazılması, üstölkə toqun-qırx min erməni olan Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti yaradılır. Ermənistanda qarabağın yaxarı milyondan çox azərbaylısı on muxtəriyyəti verilmir. Yeno sual meydana çıxır, ermənin gücü nədədir? Dağlıq Qarabağ ermənilərinin qarabağ köçürüldükülərini yüz illi illiyini ermənilər bayram etməyə hazırlayırdılar. Hələ abidə də qoymuşdular. Bəs necə oldu Dağlıq Qarabağ - Artsax "özəli və obədi" erməni torpağı oldu? Ermənilər özölərini "həy" deyirlər, - "həyəs", "turkes" sözü-sorğusu həmişə qulaqlarımızda səsələnir. Həyastan deyirlər, amma onlar dünyada bizim verdiyimiz ədla təannirlər, - "erməni", ruslar, "armyan" deyirlər. Necə olur bir ovuc erməninin milyon kvadrat kilometrələri torpaq sahəsinə iddiasi olur?

Səksəninci illərin axırında Ermənistandan qovulan azərbaycanlıların qarışı aşırmırlar, "buz heykəllər" döndəno birco "demokrat" demədi ki, bu xalqın günahe nədir? Akademik Saxarov - böyük demokrati - bizim millətin böyük oğulları onu belə adlandırdı və qəbul edirdilər. Dağlıq Qarabağ ermənisini üçün canı yandır, qurultayda, səsiyyalarda onları müdafiə etmək üçün dərindən, qəbqədən çıxırdı, Göyçə, Zəngəzur, Kirovakan, Leninkan, daha haralar azərbaycanlısı işe həyəcana da düşürdü. Bir izi demokratiya, bu izi Demokratlar?

Yeno soruşaram (kimdən?) nəyədi erməninin gücü? Birlik! Həmrəylik! Pul! Siyasət! Erməni siyasət! Burada yazıram bir lətifə dəyir. Əslində lətifə formasında hikmətdir!

Deyirlər, bir dəfə məşədə heyvanların davası idi. Bütün irili-xırdalı məşə heyvanları səksəkə içindədir. Həmişə canından qorxur. Bu vaxt bir dovşan qaçır şirin paçasının arasına girir, başlayır barmışma. "Şirin xatirine doymənin stasını yandıraram". Cəssən, o dovşan erməni deyilmi ki?

Erməni indəni bütün dünyaya meydan oxuyur. Ən kiçik dövletlərdən tutmuş, ən qüdrətli bir dövletə qədər hər yerdə erməninin hökmi var. Və bizim ən böyük hədədimiz, siyasiyyəti olmasamı deyil, ən böyük hədədimiz erməni ölü qonşu olmağıdır. Təsellinəmə baxın, Erməni ölü qonşu olmasaq yaxşı yaşayarıdıq!

Bir anıram qarından çıxmıyış ki qaradək, işi qarış torpaqdan ötrü bir-birini batta ilə, bel ilə, bığq ilə döğrəm-döğrəm edir, amma bu boyda xalq öz torpağı üçün vuruşur. Bəlkə eə bizim gücsüzlüyümüz bir-birimizi eşiməyimiz, ikimizin süzlüyümüzün

bir-birino uyğun gəlməyeydirdi. Daha bir rəvayət yədmə dəyir:

"Deyirlər, Nil çayında bir öl "yelləno-yelləno" axırmış. Əbrörlər ötrinə çayına toplaşmış toçin içində nəsə bir falakət baş verəcəyini gözləyirmiş. Həmi bu sirrə məottol qalır. Nə edirlərsə, öl çayda batır, nə də özö çıxır. Cəməat göyöndə bolə ediyini zənn edir. Axırda da öbr öbr gəlir ki, mən bu saat bu sirri öyrənəcəyəm. O, əlini qaldırır iki barməğni göstərir. Bu vaxt öl yoxa çıxır. Onlar soruşurlar ki, mən bu sirri. Deyir: o öl soruşurdur ki, bəş ərobəni sözü bir-birine düz gəlirmi? Mən də dedim: sözü bir-birine düz gəlir ki öbr gətir, onda mən beğini gətirərəm. O da rəzləşib gətdi.

Bu rəvayəti bəlkə də mən bir az solis yədmədə saxlaya bilməmişəm. Əsl haqiqət budur ki, iki ərobəni sözü bir-birino uyğun gəlmir. Ondan da əsl həqiqət budur ki, sözü bir-birino uyğun gəlməyən həmi o iki öbr bizi qılncından keçirib özünə bəte edib. Belə olduq halda gərəsən, bizim sözlümüz bir-birino uyğun gələ bilməz? Biz uzun illər Babək qəhrəman kimi tanıyırmış, öbr istilasına qarşı vuruşduğuna fəxrli deməmişik, onun "qırx il əsarətdə yaşamağında, bir gün azad yaşamaq yaxşıdır" sözü dilimizin əzbəri olub. İndi Babək qıyanıqlar var: O, İslama qarşı vuruşub! Paradoksdurmu? Ələ Babək də erməni sətəmməşdim? Həmin bu "Qarabağ mənimdir" deyən erməninin ulu babəsi. Bunların xisliyə də deyilməz?

Biz həmi o millət deyilikmi, həmişə yadları çinməzində gəzdirmişik. İndi kimi qonşuq, kimdən inciyirik? Sovet hakimiyyəti qurulanda, rusların Lenininə, gürcülərin Stalininə, ermənilərin Mikoyanaya layiqli siyasi roqlı olan Norimanıym var idi. Yağ düşməni gücünü görüb riyakarlıqla onun məhv etdi. Əvəzində biz neyoldük! Gəh düşməni hesab ələdik, gəh xalqın böyük oğlu hesab ələdik. Rəhmətliyin haqqında bir-birine zidd nə qədər fikirlər olar? Dağlıq Qarabağ məsələsində Norimanov nə qədər gəhəndəndən oldu? Birco şeyi qəbul etmək lazımdır: erməni böyük, güclü rüsdən həmişə öz xeyri üçün istifadə edib, - nəyini bəhəssəni olub-olun, pul verib, qız verib, ərvadım-qızını verib... biz iş gücümüzə çatmaya-çatmaya, məğlub olacağıımızı bilə-bilə vuruşmuşuq, ya vuruşmaq istəmişik. Lakin bütün xalqla yox. Bizi bir-birimizdən ayrımaq çox asan olub! Xanliqlar, tayfalar, qəbilələr, rəyonlar, kondlilər, nəsilə bölünən xalqı birləşdirmək çətin olub! Ələ Qarabağ məsələsində də meydana toplaşan millət nəpə yore bölünmüşdü. Səkkiz milyonlu əhalinin (mən xaricə yaşayın azərbaycanlıları nəzərdə tutmuram) özünü çox siyasi partiyası varsa - halbuiki əhalisi bizdən 30 do-

fədo nə çox olan Amerikada iki partiya var - bəz birləşə bilməzlik! Otuz beş milyon azərbaycanlı yazayın İrəvan İrəvan bəş həkəmləyən cədsə, azərbaylı öz ana dilində nöinki oxuyub yazə bilirm, hətta dənəməşəgə itiləyən xənsə, dənəməşəgə bəzünükü "sətərs" bəz rus, yaxud erməni, fərsi niyə gəhəndəndir? Yarım milyon erməni yaşayın İrəvan erməni məktəbi, universiteti, kilsəsi, daha nöyi varsa, erməni nəcə "güclüdür" deməyəsən?! Qarabağ müharibəsində bətlən xalq ayağa qalxmışdı? Xalq ayağa qalxmışdı. Xalq oğulları vuruşurdur ki, o toplaşar o ancaq güc-bələ ilə ələlini dolandırır. O, kərsə vuruşurdur ki, Vətənə ona ancaq çəy-şirət vaxtı lazımdır. Bu torpağın sətəvətini sümürələni Vətənin dər günündə özü dənük çıxıb qadıldır. Vətəndə - Qarabağ qüdrətlərini çox igidlərimiz, ərcərlərimiz, kiçik qeyrətli qadınlarımız cəmlərindən kəçirilər.

Çoxu gəlin, etiraf edərk - kəsib balaları idi. Və bu kəsib balalarını bir çoxu əsir düşmüşdü. Uşu, onlar Vətəni sətir əsir düşmüşüydür. Yaralann, huşunu itirib, müharibəyə düşüb, məcbur olub əsir düşmüşüydür. Əllərində üç rəngli bayrağımız tutub əsir düşən də var idi. Bəli, bu, o idi. Natiq Səlim oğlu Qasimov!

Qəzətlər yazırdı:

"Təşlim olan düşməni qabağına ağ bayraqa, bir də əlləri yuxarı halda çıxır. Səkiləyə gördüyünüz bu əzəri oğlu işe son gülləyə qədr vuruşduqdan sonra düşməni qabağına millə bayrağıyla çıxıb. Onun dərşündə qorxu yox, təli ərənlərinə xas qürur var. Və bəyazığımızın müqəddəsliyidir ki, düşməni silahlə olan aşığıdır... Gün gələcək düşməni öz silahlərini əlində üç rəngli bayrağımızla tutub oğullarımızın əvəllərini altına atcaqlar."

"Vətən sösi" qəzeti, 24 noyabr 1992.

"Vətən sösi" qəzeti "Türk vətəni" adlı məqaləyə "Oqonyok"dakı səhli dərk etməyir. Məqalənin müəllifi Şəlalə İmamverdiyevə yazırdı:

"Yağ qabağında millə qeyrət və millə bayraqa çıxan, həsrətli çəkilən Natiq qardaşımız baş əziyyətləri, Vətənlə vüsala qucağıdır. Belə igidliyimiz tələyi hamımız, ilk növbədə Respublika Müdafiə Nazirliyini düşündürməlidir".

"Bakinskiy raboçiy" qəzetinin Natiqin tələyi ilə müdəmətə maraqlanması təqdirləyiləy haldır. Artıq bizi iki dəfə "Bakinskiy raboçiy" qəzetinə "müraciət" etmişik. Qəzetin daha bir yazısını nəzərinizə çatdırmaq istəyirəm.

"Səni gözləyirik, Natiq!

(Cəbhədə hər şeydən çox itkin düşməkdən qorxursan...

Böyük Vətən müharibəsi veteranının dediklərinə

Mon Natiq Qasimovu tanıyıram. Amma onu özümə qarşı hesab edirəm. O, Mingəçevirdə böyüyüb, Krasnoyarsk diyarında hərbi xidmətdə olub, sonra evə qayıdıb. Sənəti hərbi deyil - kino qurğularına idarəsində işləyib. Hələ bu da sənət deyil - özünü xatırlayıb. Lakin müharibə başladı. Özgə torpağı hesabına həyat tərzini genişləndirmək məqsədini güdən erməni separatçıları tərəfindən başlanmış gırnc, məkrli bir müharibə! Hamı kimi Natiq də narahət idi, daimarınca çanı çuqurdu: "Düşmənin torpağını tapdalar, sən isə sakit bir yerdə...". O səliqi sənəti seçdi - könüllü surətdə cəbhəyə yollandı.

Martın 12-də o, bir neçə yoldaşı ilə düşmənin mühüm məqəyini tutmaq üçün omlıyyatda iştirak etmişdir. Düşmənin güclü idi - yaxşı silahlanmışdı. Zirəli texnikası var idi. Ancaq bizim əsgərlər geri çəkilmədi. Onlar erməni kəndi Xromoddakı kilsənə ələ keçirdilər. Sonra ne baş verdiyini isə indi bütün respublika "Bakinskiy raboçiy" qəzetində dərk olunmuş yazıdan bilir. Bəş gün, beş gecə kilodə ac-susuz, həlak olmuş yoldaşları arasında tək qalan bu oğlan qranatardan, gəyşəyərçid qazdan istifadə edən düşmənin bütün həmlələrini dəf etmişdir. Patronu qurtarıandan sonra isə o, düşməni qəbğinə elində bayraq çıxmışdır. Sonrası bəlli deyildir, indiyə kimi onun taleyi bərdə həç bir şey bilirik. Ancaq sevən qəlbim - təkrar edirmən, onu qardaş bilirəm - sövq-təbii deyir, Natiq sağdır.

Yanvarın 2-də onun 22 yaş tamam olur. Mən inanıram ki, sən sağsan Natiq Qasimov, təkəo ailən yax, bütün Azərbaycan sən gözleyir!

E.Mövluđuzi, "Bakinskiy raboçiy" qəzeti, 31 dekabr 1992-ci il.

Yeri gəlmişkən:

Cəfər müəllimin osirik həyatından bir parça ilə tanış olaq.

Müdiş fevral gecəsində Xocalı sakinləri səkso-kəli vəziyyətdə hərə gəldi qaçmağa başladı. Vahiməyö düşmüş əhalinin taleyi tükənd əsli idi. Hər an quduz güllənin qurbanı olmaq qorxusu vardı.

Cəfər müəllim bir neçə adamlı Ağdam istiqamətində qaçdırlar. Bu vaxt Xocalı artıq alov içində idi. Cəfər müəllimin ata-anası bu odun-alovun içində qalmışdı. Qaçmağa imkanları olmadı, imkan olsa belə onları qəçə bilməzdilər. Yaş o yaş deyildi. Bəs ovqətdən qocaların, qarıların, əlsiz-ayaqsızlar öz kəçürməsi mümkün idi mi? Mümkün imiş! Qəymayb! Xocalının "başbilənləri", böyükləri Cəfər camaat arxayın edirdilər ki, "qorxmayın, ermənilər

burə gələ bilməzlər", əzləri isə Xocalını Ağdamdan "sınasqdan çıxış bunker üsulu" ilə idarə edirdilər.

Xocalıda camaat ağır vəziyyətdə yaşayırdı. Əzəzəq yaxo idi. Qiyəmti 15 manat olan bir kəso ikinci növ ünə "millionlu oğullar" camaata 250 manata satırdılar. Bu an ovuc-ovuc paylanırdı. Yox, bunu hökumət adamları etmirdilər. Bunun camaat öz aralarında edirdi. Təsədüfən tapılan kəso əsədini "hansı ki, it də yeməzdi" - camaat bölüşürdü yeyirdi. Amma hökumət adamları Xocalıya vertolyota sənə gəndərsidilər. Bark-bark tapırırdılar ki, bax, ehtiyatlı olun ha! Mal-qarayarı bir şey olur, dərinizə sənə taporik!

Mın baş əlmal, beş yüz baş mal-qarayarı üçün səhərin başçaları hər gün vertolyota vənə gəndərsidilər. Geri qayıdan bəş vertolyota adamları kəçirdilər. Hər icazə vermirdilər.

Hələ hücumdan bir neçə gün əvvəl səhəro vərəqələr ökmüşdüylər. Ermənilər səhəri boşaltmağı tələb etmişdir. Lakin vərəqələri ohalidən gızdırdılar. Cəfər müəllimin qoca ata-anası, onlarla başqa yaşlı adamlar əzgin erməni cəlladlarına qurbanına çeykilirdilər. Bəli, Cəfər müəllim onların qəçə biləcəklərini döşq bilirdi.

Evlərinin yandığını görürdü.

Evlərinin yandığını adı Azərbaycan dilində olan, özündə isə ermənilər yaşayan Pircəmäl kəndi yaxınığında pulemyot atəşindən məcəzə noticişində qurtarib gızıldiyı kol-kostların arasından görürdü. Öyrəyindən qolbi göyənədən bir sızılı keçdi. Valideylərinin sağ qalmağınə zərə qədər ümid yox idi. Bu fikirlər içində üzülərək ermənilər qəflətən başlarını üstünü kəsdirdilər. Dörd tərəfdən qəzğın kimi cuman ermənilər dəstəni mühasirəyə aldılar. Qarıl-qovğultu havada ələndə -ayaqdañ düşmüş, əlləri, ayaqları donmuş qaçqınlar bir az dincələyillər davam etmək istəyirdilər. Lakin...

Az sonra həndəvərə gızılmiş adamları da ermənilər tapıb gətirdilər. Çoxlu qoca, qarı, qadın və uşaq var idi. Çoxu gecə paltarında idi.

Əsirləri Pircəmäl kəndinə gətirdilər. Onları fərmə yığıdılar. Bu erməni "mədəniyyətinin" daha bir ifadəsi idi. Camaat kənd klubunda, məktəbdə və yaxud başqa münasib yerdə yerləşərdə bilirdilər... Ermənilər fərmanı seçdilər. Bu, təhqir idi.

Əsirləri burada döyüb incidir, olmağın əzab verir, təhqir edirdilər. Əgər belə demək mümkünə, xoşbəxtlikdən Cəfər müəllimi tanıyan müəllimlər qəçib fərmada olan gərdüldür. Əz aralarında nə daşğıdılarsə döyməyi bir az azaltıldı. Vilyayət komsof komitəsinin ikinci katibi iqləmş bir erməni isə Cəfər müəllimə tanış imiş. O, tapırıandan son-

ra əsirləri dəyə döymədilər. Lakin ikinci katibin təmonnəsi var imiş: o, Cəfər müəllimə dedi:

...Bizə bir məşın yasaacaq lazımdır - salyarka. Ağdamə zəng vur, qohum-oğrabana zəng vur gəndərsinlər, sən əzad edərlik!

...Mənim Ağdamda həç bir qohum-oğrabam yoxdur. Mən həç kəmdən salyarka istəyib bilməmişəm - Cəfər müəllim ermənilərin təklifini rədd etdi.

İki gündən sonra əsirləri Əsgəranə gətirdilər. Onları milis idarəsinin təcrizxanasına saldılar. Bir həftə onları təcrizxanada qaldılar. Bu həftə ərzində əsirləri cəko incitdilər;

...Ay qonuların, niyə Xocalıdan vaxtında cıxıb cəhənnəm olmurduunuz? Bəs sizin qəbəniz nəmən? Bəs Ayaz Mütləlibov deyirdi ermənilər Qaraqabağda qonaqdırlar! Ne oldu, köpəyöglü musurman? İndi qonaq sizinsiz, yoxsa biz?

Bələco, nəçəki əsirləri döyürdülər!

...Xocalıda Şəki İpək kombinatının filialı açılmışdı (yaxud kiçik bir xes). A.Mütəllibov, Polyanıçko və başqa hökumət adamları açıldandan sonra general Safonovla birlikdə Stepankərtə gətmışdilər. Deyilənə görə, Ayaz Mütləlibov Stepankərtə deyibmiş: "Siz burada qonaqsınız, əmə gərə sizə deyirik". Elə həmin sözləri təkrar edə-ədə bir həftə ərzində əsirləri əmansız rəftar edirdilər. Həftənin axırında əsirləri Xocalı ilə üzbuəz olan Noracüğ-Təzəkənd kəndinə gətirdilər. Burada artıq onlar 23 nəfər idilər. Bunlardan üçü rus əsgərləri idi. Onları aeroportdan tutub gətirmışdilər. "Müsurmanlara kəmək edirsizni" deyib onları da xocalılara qatıb döyürdülər. Rus əsgərləri: "vertolyota mənə qəçə bilməz istəyirdi" - desələr də ermənilər onları inanmırdılar.

Bir gün sonra əsirləri Əsgəranə milis şöbəsinə gətirdilər. Əsirlərin həç əğıllarına gətirmədikləri halda onlara dedilər:

...Öz-günüzüzi yuyun. Sir-sifotinizizlə ləkə, qarə-qarə qalmışın!

Yemək verdilər, rəftarlarını yuxaldırdılar. Sonra dedilər ki, sizi ermənilərlə döyəcəyik! Yeməkdən sonra onları cərgəyö düzdülər. Bir nəfər əsirlərin üzünə baxa-baxa gəldi Cəfər müəllimin qarşısında dayandı. "Bu yarayar" - deyib o biri ermənilərə baxdı. Ermənilərdən biri: "Qocadır, ölü-ölün" - deyib Cəfər müəllimə.

...Mənimlə gedək! dedi.

Cəfər müəllimi bir otağa apardılar. Orada onun tanımadığı bir neçə erməni var idi. Tanıdığı iki-üç müəllim də oturmışdu otaqda. Onlar kin-küdürlərinizi gızdırdılar, itesħəzi ilə Cəfər müəllimə baxıb qışqırdılar: "Bələ də olur, Cəfər müəllim!"

Cəfər müəllim bu həqərlərlə baxışlara dözməyö

məcbur idi.

Bəsilikö, ermənilər Cəfər müəllimə öz məqsədiləri bildirdilər:

...Xromod kəndində - kilsədə sizin türklər var. Sən orə gətməlisən. "Boeyük"ləri bəçə sal ki, vurmuşğın mənası yoxdur, təslim olunsunlar. Yoxsa onlara da qıraçağı, sizi də! Sən bizə kəmək cəlosən, sənə və o biri xocalılara əzad edərlik!

Onlar Cəfər müəllimi piyadaların döyüş məşınə (BMP) mindirdilər. Həmin məşında iki xarici jurnalist də var idi. Jurnalist bir çətin dəğ yollarında "BMP"-nin idarə olunasında sürücüyə məharətö kəmək edirdi. Sızco bu jurnalistlər kim idilər?

Kilsəyə tərəf irəliləyən "BMP" xeyli aralıda dayandı. Dovşan özləri, tükli xislətli ermənilər məşından düşüb təzə bir dağların arxasında gızıldılar.

Cəfər müəllim Xromod kilsəsinə tərəf sürünməyə başladı...

...Sonrasını Cəfər müəllimin öz yazdıqlarından oxuyacağınsız...

...Ermənilər Cəfər müəllimə Natiq Əsgəranə gətirdilər. Onları komendantın otağında istəsi sobanın yanından orturdular. Əsirlər su istədilər.

...Bəs saat su olacaq, darıxmayın.

Döğrudən də, bir əzdan su gətirdilər. Stolun üstündə pəndir-cəfər var idi. Su verəndir, yemək təklif etdilər. Sonra Cəfər müəllimi ay otağa apardılar. Natiq isə komendantın otağında qaldı. Bu Natiq Cəfər müəllimin sən görüşi oldu.

Ərtəsi gün Cəfər müəllim təsədüfən çoxdan tanıtıldı Vladiklə görüşdü. Cəfər müəllim təzə Natiq soruşdu:

...Natiq nəcə oldu, Vladik? Onu əzad edəcəklər? Vladik hirslandı:

...Nə əzad etmək? O, bizim adamları qımb. Natiq hərbi əsirdir. Onu Stepankərtə aparacaq.

Martın 15-də Xocalıdan olan 20 nəfər əsiri, o cümlədən Cəfər müəllimi Ağdamın Qaraəğaci qəbristanlığına gətirdilər. Bura əsirlərin döyüşidirlər yeri idi. Adam ələndən torpəmək olmurdu.

...Allahverdi Bağrovun kəməliyi ilə bizi ermənilərlə döyüydülər! - Bu Cəfər müəllimin sözləridir. Bəs-altı nəfər erməni idi.

Cəfər müəllimin bu anlarını, bu dəqəqlərini təsvir etməkdə mən acizəm, özünü də bacarmırsın, ələ də təsvür edin. Cəfər müəllim cəhənnəmdən qayıtdığına əz qaldrı inənməsən. Ağdamın Çəmonli kəndinə nəcə gızıldiyını yuxu kimi xatırlay!

Ailəsi Çəmonlida - qaynasığısı idi. Cəfər müəllimin gəlişindən xəbəriyi xəki idi.

(davamı gələn sayda)